

УДК 357.055.2

Ольга Бежук
(м. Львів)

ОЛЬГА ТА ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ: ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ ФЕМІННОГО ТА МАСКУЛІННОГО

У статті розглядається подружжя Коновальців (союз «гегемонної маскулінності» та «акцентованої жіночності»), які впродовж сумісного життя проявили багатий арсенал та гнучкість гендерно-рольових поведінок, високі соціально-адаптивні здібності, зумовлені нелегкими умовами життя в еміграції.

Ключові слова: націоналізм, гендер, Ольга, Євген, Коновалець, родинне виховання, характер, відносини, сім'я.

Процес репрезентації нації за допомогою жіночих та чоловічих образів якнайповніше відображає принципів закономірності функціонування національного та гендерного дискурсів. Натомість український націоналізм як еталон панівної маскулінності завжди розглядався і розглядається лише у трактуванні чоловічих досвідів. Такий підхід до «політичної релігії» українців всього ХХ століття виключив репрезентацію інших людських досвідів, в т. ч. жіночого як суспільно-значущого. Навіть поняття «дружини українських націоналістів» у багатьох асоціюється не з жіночими іменами, а з батальйонами ОУН «Нахтігаль» і «Роланд». Така ситуація видається ще й парадоксальною, з огляду на те, що в націоналістичному дискурсі українська жінка завжди протиставляє європейці чи росіянці свій природний альтруїзм, відданість перш за все інтересам сім'ї та нації [1, с.36]. На жаль, приватний простір очільників ОУН та їх дружин залишився поза увагою дослідників, як малоцікавий і не вартий уваги.

У запропонованій розвідці буде зроблена спроба реконструювати подружню історію Євгена та Ольги Коновалець. Зважаючи на практичну відсутність текстів з цього питання, використано мемуари та спогади сучасників, епістолярну спадщину, традиційні історичні джерела.

Як відомо, дискурс націоналізму являє собою один із найважливіших ресурсів створення ідеалу мужності. Найважливіші ціннос-

ті націоналізму – автономія, раціональність, активність, рішучість аж до готовності пролити кров корелюються з тими рисами, що належать сильному чоловікові. Провідник Організації Українських Націоналістів Євген Коновалець відповідав якраз цьому ідеалові. Настановою на все життя став принцип Песталоцці «Діяти і виконати – це головна справа», закладений з дитинства модерною матір'ю Марією Коновалець [2, с. 8]. Гіперактивність і цілеспрямованість Є. Коновальця була помітною ще в отроцькі та студентські часи. Пройшовши університетські студії, горнило визвольної війни 1917–1921 рр. та поразку визвольних змагань, молодий Коновалець вперше підніс ідею створення української збройної сили, очоливши УВО-ОУН [3, с. 267]. Велика кількість праць пересипана цитатами, що стосуються особистісної характеристики провідника: врівноважений, опанований, рішучий, повний енергії, мовчазний, без риторичних прикрас, людина справи, тобто класичне уособлення того типу «гегемонної маскулінності», що займає домінуюче становище в суспільній думці, ідеології, релігії, освіті.

З іншого боку, еталон чоловічої мужності вимагає саморуйнування ідентичності, глибоко мазохістського самозречення, вичерпання особистості, відчуження від особистого життя. Як слушно зауважує Горокс: «... чоловік, який покірний вимогам маскулінності, стає тільки наполовину людиною... Щоб стати чоловіком, як від мене очікували, я повинен зруйнувати свою найуразливішу сторону, мою чуйність, мою фемінність, мою творчість...» [4, с. 13].

Цю маловідому сторону життя полковника Коновальця розділила його дружина і кращий товариш – Ольга Федак, залишивши сучасникам зворушливий спогад «Розповідь про Євгена Коновальця». Він дає нам можливість побачити іншого провідника – фемінного, з повсякденними звичками і «уразливими» сторонами сімейного побуту та сильну і витривалу «її» – вчорашню львівську панянку, уособлення «акцентованої жіночості» [5, с. 1].

Ольга Коновалець була найчарівнішою і ніжнішою з шести доньок Степана Федака – визначного Львівського правника, адвоката і, зокрема, одного з найбагатших українців Східної Галичини. Патріархальні традиції краю, як і пануюча християнська мораль, що була завжди антифеміністичною, сприяла упослідженню ставленню до жіночої статі та застосуванню принципу вторинності у вихованні дівчат. Водночас у сім'ї Федаків не сповідувалось правило абсолютного життя «для інших» та нехтування автономних

прагнень доньок. Це зумовлювалось життєвими принципами матері – Марії Федак-Січинської, активної громадської діячки краю. Вона розуміла, що новий час диктує свої пріоритети. На зміну слабкої, бездумної та покірної ляльки приходить нова жінка – цілісна індивідуальність. Не пасивність, що не турбується власним інтелектуальним ростом, а відвага, активність, ініціатива стали становчими у вихованні доньок С. Федака.

Ольга (принаймні на перший погляд), найменше відповідала зазначеним вимогам. Поєднання іспанського типу краси з витонченою тендітністю забезпечило їй вдачу одначки-пестунки. Замкненість і стриманість, а також часта відсутність усмішки дали підставу домашнім між собою називати її «Мручок» [6, с. 50]. Думається, що Ольга, з її вразливістю і вегетативним характером для багатьох невтасмнчених асоціювалась з образом Сплячої Красуні чи Попелюшки, яка в ролі покірної дружини-домогосподарки залишиться лише як даність, ідол, об'єкт поклоніння, цілковито позбавлений активності й здатності до самоствердження. Чи побачив Євген Коновалець у Ользі Федак лише «її слабкість і непорадність, її здивовані очі, її малі безпомічні руки – все що стоїть у протилежності до важкої життєвої боротьби», чи щось більше» [7, с. 108]?

Подальше сумісне життя відкрило для всіх нову Ольгу Федаківну – дивовижної витримки жінку, з її вмінням блискавично орієнтуватися в ситуації, сміливістю, що межувала з відчайдушністю. Балансуючи між небезпекою й ризиком, у вічних переїздах між Берліном-Віднем-Парижем і Лозанною, Ольга Коновалець залишалась привітною і зразковою дружиною, класичною красунею. Під час вечірки в салоні готелю «Метрополь» у Женеві на честь Т. Г. Шевченка усім запам'яталась пані Ольга: «Коли вона увійшла в супроводі В. Панейка, то це була ціла сенсація [8, с. 705]». Орест Питляр згадує, як неодноразово українські студенти у Женеві відвідували Полковника, і завжди увічливою господинею коло нього була дружина – «гарна з виду жінка, з енергійним обличчям» [8, с. 747]. Ще один портрет: «Молода, дуже гарна Пані Коновалець, людина з високою освітою, дуже вміло надавала гармонійності цим зустрічам...» [8, с. 641].

Ольга Коновалець була не тільки зразковою дружиною, але й матір'ю. Улюбленого сина Юрія, який навчався різними мовами у чисельних школах Німеччини, Швейцарії, Італії, матір примушувала спілкуватися вдома рідною. Навчала його колядок і веснянок,

учила Шевченківських поезій, української історії. А ось що вона пише про Є. Коновальця-батька: «При таких неспокійнім житті, як наше, ... вічних поїздках, було само собою зрозуміле, що не міг він присвячувати багато часу нам. Але як тільки мав трохи вільного часу, був з нами усією душею. Юрко був для нього скарбом. Ще як Юрко маленьким був і не раз по ночах плакав, мій чоловік носив його на руках, доки він не успокоївся. Як Юрко малим хлопцем просив його, щоб бавився з ним, так «таточко» дійсно вмів бавитися з ним, як дитина. Коли Юрко хотів конче в якусь неділю іти на футбольні змагання, то таточко ішов з ним, хоч сам футболлом зовсім не цікавився. Усе старався улегшити нам життя» [5, с. 2].

Дружина Є. Коновальця була надзвичайно уважною в побуті, завжди дбала про відпочинок чоловіка після виснажливого дня, ініціювала сімейні подорожі: «Він мав сильний організм і рідко хворів, їздив усе дуже радо, бо цей вічний рух підходив до його вдачі. Але головне, що під час подорожів стрічався з людьми, з якими зжився, з якими в'язала його спільна праця, спільна мета, ідея і їхнє товариство все любив. Підходив до всіх з великим довір'ям, виrozumінням, старався знайти у кожного якусь добру прикмету. Це велике довір'я, на жаль, не раз використовували» [5, с. 2].

Без перебільшення можна стверджувати, що і для справи ОУН дружина Коновальця зробила немало. Не втручалась в організаційні моменти, натомість створювала атмосферу вкрай необхідну для ефективного вирішення важливих питань функціонування ОУН. Коли терміново для нових в'їздних віз в австрійському консульстві потрібно було заплатити 5 тис. корон, Є. Коновалець наказує зв'язатись з дружиною. Справу грошей того ж таки дня вирішили позитивно: «Пані Полковникова переслала телеграфічно, навіть не питаючись про якісь забезпечення» [8, с. 718].

У той час, коли на ОУН надходили значні кошти, сама сім'я жила дуже скромно й ощадно, нерідко займаючи гроші у знайомих [8, с. 724]. Відомо, що перебуваючи у Варамбе (Швейцарія), Полковник для самозахисту не мав при собі навіть поганенького револьвера, ані собаки на подвір'ї. Гнаний усіма європейськими урядами, виснажений, але не зневірений Є. Коновалець високо цінував затишок, створений на тимчасових помешканнях «милим Мручком», і сам при цьому був надзвичайно уважним. Зі спогаду О. Коновалець: «На останнім нашім помешканні в Женеві був садок, і в нім багато квітів. Мій чоловік, коли ходив ранком по ньому

і бачив розцвілі рожі, зривав їх і сам укладав у маленькі вази або клав їх на столі в їдальні. Знав, що робить мені тим велику приємність» [5, с. 2]. А «пані Полковникова» завжди з нетерпінням чекаючи чоловіка, організовувала чаювання з самоваром, де збирались найближчі, знімкувала рідних за посадкою дерев, підтримувала теплими словами у коротеньких листівках. Знала усі уподобання коханого чоловіка: «На обід їв мало, скоро, нервово, алкоголью не пив майже ніколи, як ми були самі, тільки в товаристві. Дуже любив овочі, особливо яблука. Звик до них з молодечих літ, бо батьки в Зашкові мали гарний овочевий сад. Часто їв одне-два яблука ранком перед проходом. По обіді відпочивав коротко, читав... Часто вечорами читав досить довго. Його улюблена лектура – це були історичні твори, мемуари, біографії визначних людей. Деякі книжки ми читали рівночасно і ділилися думками і враженнями. До кіна і театру ми ходили дуже рідко. Музику любив, але не мав часу займатися нею. З відомих опер найбільше любив «Богему» Пуччіні» [5, с. 2].

Вона завжди намагалась бути сильною коло нього, бути достойною його імені. У дні розлуки і чекання не опускала рук, а зайнялась написанням тез про видання Михайла Драгоманова у Женевський період. Таким чином, здобула атестат бібліотекаря, що в подальшому дало право на працю за кордоном.

Коли восени 1935 року федеративний уряд Швейцарії скасовує дозвіл на проживання у Женеві, Є. Коновалець емігрує у Литву і по мірі можливості провідує рідних. Згодом О. Коновалець згадувала: «Наше життя це був вічний рух, зміни, неспокій. Вічний приїзд і виїзд. Ті приїзди все були радісні, але які сумні від'їзди! І цей останній. Цілими роками переслідував мене дивний неспокій, якесь дивне, страшне передчуття... Мої останні слова були: «Вважай на себе!...» [5, с. 2].

Після трагічної загибелі провідника ОУН у травні 1938 р., дружина та син Є. Коновальця оселились у Римі на Лянготевере Фляміно № 74. Ольга до останнього працювала у бібліотеці Йосипа Сліпого, пережила на 20 років улюбленого сина. Її кредом була терпеливість – *pazienza*. Ніколи не усміхалась, але ніхто не бачив її сліз. Тому не поїхала нікуди з Риму, де були кімнати чоловіка і сина – ціле її трагічне життя, самотньої, сумної людини, яку час від часу згадував світ як достойну дружину Полковника Коновальця [6, с. 52].

Отже, дискурс українського націоналізму на сьогодні є неповним, якщо в ньому не визнається значимість повсякденного досвіду, того макрорівня, що відтворюється щодня. Адже аналогія з сім'єю – це елемент, який визначає концепти і символи, ієрархію цінностей націоналізму. Особливими в цьому контексті є образи, що персоніфікують приватну сторону життя тому, що така «мужність» чи така «жіночість» корисні й показові для нації.

Література:

1. Рябов О. Россия-матушка. Национализм, гендер и война в России XX века / О. Рябов. – Stuttgart, 2007. – 271 с.
2. Сватко Я. Євген Коновалець – творець ОУН / Я. Сватко. – Львів, 2006. – 64 с.
3. Ковальчук М. На чолі січових стрільців: військово-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. / М. Ковальчук. – К., 2010. – 288 с.
4. Нейджел Дж. Маскулінність та націоналізм: гендер та сексуальність у творенні націй / Дж. Нейджел // *І.* – 2003. – № 27. – С. 13.
5. Розповіді про Євгена Коновальця (Зі спогаду дружини О. Коновалець) // Матеріали історико-меморіального музею полковника Є. Коновальця у Зашкові. – 2 арк.
6. Кузьмович О. Про це і те / О. Кузьмович. – Нью-Йорк, 2000. – 287 с.
7. Рудницька М. Новий тип жінки / М. Рудницька. Статті. Листи. Документи. – Львів, 1998. – 844 с.
8. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – 1019 с.
9. Найближча родина Євгена Коновальця // *Свобода*. – 1983. – Ч. 96. 24 травня. – С. 3.

Бежук О. М. Ольга и Евгений Коновалец: взаимообусловленность феминного и маскулинного

Рассматриваются супруги Коновалец (союз «гегемонной маскулинности» и «акцентированной женственности»), которые в совместной жизни проявили богатый арсенал и гибкость гендерно-ролевых поведений, высокие социально-адаптационные способности, обусловленные нелегкими условиями жизни в эмиграции.

Ключевые слова: *национализм, гендер, Ольга, Евгений Коновалец, семейное воспитание, характер, отношения, семья.*

Bezhuk O. M. Olha and Yevhen Konovalets: interdependence of femininity and masculinity

The annotation presents the Konovalets married couple (the alliance of hegemonic masculinity and accented femininity), who

displayed a large arsenal and flexibility of gender and role behavior in their common life as well as high social and adaptive skills stipulated by difficult life conditions in the emigration. The articles first represents the memoirs of Konovalets' wife Olha reconstructing the image of Yevhen Konovalets as a friend, husband, and father, which is particularly important for a gender discourse in nationalism – the daily experience of the individual and the hierarchy of values.

Keywords: nationalism, gender, Olha, Yevhen Konovalets, family education, character, relationships, family.